

РЕАЛІЗАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Ніколенко А.М.

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри господарсько-правових дисциплін та економічної безпеки Донецького юридичного інституту МВС України*

В умовах інтеграції України до європейського співтовариства та наближення української правової системи до європейських стандартів, введення до законодавства України положень, які певний час існують в європейському законодавстві є важливим кроком. Приєднання України до європейських конвенцій, урахування європейської судової практики є одними із умов переходу України до повноцінних ринкових відносин, сталого розвитку економіки, а також забезпечення стабільності у господарській діяльності, що є найбільш актуальною проблемою в сучасний період. Вплив євроінтеграційних процесів проявляється у різних напрямках, у тому числі, появі нових принципів та засобів у процесуальному законодавстві. У сучасний період спостерігається дискусія стосовно зростання значення судової практики у системі джерел права України та можливості визнання судової практики джерелом права.

Слід визнати, що українська правова система дійсно потребує нормативних актів нової формації, які б відповідали сучасним європейським та національним реаліям, відображали результати курсу інноваційного розвитку та модернізації держави та базувалися на визнаних європейських стандартах.

Імплементация норм Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод 1950 р. (далі - Конвенція) в українську правову систему передбачає впровадження європейських стандартів прав людини не тільки у матеріальне законодавство, а також у процесуальне законодавство. Європейські стандарти повинні бути реалізовані у процесі правозастосовної діяльності та удосконалення доктрини щодо захисту прав та охоронюваних інтересів. Норми Конвенції постійно розвиваються у зв'язку з їх постійним застосуванням Європейським судом з прав людини. Тому, саме положення Конвенції стали головною підставою реформування процесуального законодавства.

Існує безліч документів різних європейських органів, які крім Конвенції, визначають стандарти у сфері судочинства. Поняття «європейські стандарти» включає не тільки практику Європейського суду щодо застосування положень Конвенції, воно визначає розвиток всієї європейської системи права. Але практика Європейського суду є провідним елементом для реформування національного законодавства. Не може бути вироблений єдиний незмінний стандарт для всіх країн Європи, кожна країна має свої національні особливості, які повинні бути враховані при удосконаленні законодавства. Європейський суд неодноразово підкреслював автономію держав-учасниць в організації судочинства. Звісно ж, що європейські стандарти окреслюють мінімальний рівень судового захисту, що гарантується людині у будь-якій державі.

Механізм виконання Конвенції передбачає не тільки імплементацію в національне законодавство європейських стандартів, але й їх фактичну реалізацію. Тому європейський стандарт повинен враховувати також умови, в яких він може бути реалізований. Наприклад, Конвенція передбачає публічність здійснення правосуддя, але держави-учасники Конвенції, у тому числі Україна, мають право обмежити цей принцип з метою захисту приватних або публічних інтересів.

З аналізу ухваленого Верховною Радою України Закону України № 6232 від 23.03.2017 р. «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України,

Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» можливо зробити висновок, що завданням судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів, з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, держави¹. Тобто складові європейського стандарту знайшли своє визначення у національних процесуальних нормах.

Сутність європейських стандартів, що найбільш застосовуються в українському судочинстві визначені у статтях 6 і 13 Конвенції. Відповідно до пункту 1 статті 6 Конвенції, «кожен при вирішенні питання щодо його цивільних прав та обов'язків або при встановленні обґрунтованості будь-якого кримінального обвинувачення, висунутого проти нього, має право на справедливий і відкритий розгляд упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом»². Право на справедливий судовий процес вважається одним з найважливіших прав, гарантованих Конвенцією, що складається з права на: доступність, розумний строк розгляду, публічність та прозорість розгляду, незалежність та неупередженість суду.

Європейський Суд розуміє справедливість судового розгляду як критерій оцінки діяльності по здійсненню правосуддя, який узагальнює всю сукупність висунутих до неї вимог. Реалізація такого елемента європейського стандарту, як справедливість в українському процесуальному законодавстві зустрічає деякі розбіжності, як з позиції правил формування складу суду, так і з точки зору процедури перегляду судових актів вишестоящими судами.

Стандарт публічності судового розгляду отримав свій розвиток у нормах процесуального законодавства щодо публічного оголошення ухваленого рішення, можливості присутності будь-яких осіб на судовому засіданні, можливості судді висловлювати особливу думку, відкритого доступу до судового рішення на сайті Єдиного державного реєстру судових рішень тощо. У той же час процесуальне законодавство надає національним судам можливість встановлення справедливого балансу між значенням публічності та інтересами осіб, що приймають участь у розгляді справи. Процесуальне законодавство визначає можливість обмеження доступу осіб, на підставі порушення норм моралі, громадського порядку, національної безпеки, інтересів неповнолітніх дітей, захистом приватного життя, збереження державної або комерційної таємниці тощо.

Відносно розумності строку розгляду справи, процесуальне законодавство, наприклад ГПК України, надає визначення, що строк є розумним, якщо він передбачає час, достатній, з урахуванням обставин справи, для вчинення процесуальної дії, та відповідає завданню господарського судочинства. Все ж такі, це питання залишається оціночним та не надає можливості чітко визначити період, протягом якого суд або сторони зобов'язані виконати обов'язки. Оцінка тривалості такого строку носить суб'єктивний характер та залежить від суб'єкта, який буде її проводити. Наприклад, на думку судів строк розгляду справи може бути «розумним», а сторін – навпаки.

Відповідно до п. 99 Рішення Європейського суду з прав людини «Кеніг проти Федеративної Республіки Німеччини» розумний строк розглядається в сенсі статті 6 Конвенції та оцінюється з огляду на обставини справи. Для встановлення розумності строку розгляду конкретної справи у національних судових органах Європейський Суд

---

¹ Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України № 2147-VIII від 03.10.2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19>

² Конвенція про захист прав людини й основоположних свобод: Закон України № 475/97-ВР від 17.07.97 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004

виробив у своїй практиці кілька взаємопов'язаних критеріїв: складність справи; поведінка заявника (тобто особи, яка звернулася до Європейського Суду); поведінка судових та інших державних органів; важливість предмету розгляду для заявника. Європейський Суд поширює дію даного стандарту у сукупності на досудові процедури, розгляд справи в усіх інстанціях та виконання рішення¹. Але з аналізу українського процесуального законодавства можливо зробити висновок, що розумний строк судового розгляду включає в себе період з дня надходження заяви до суду першої інстанції до дня ухвалення рішення по справі. Тобто, національне законодавство обмежило межі судового розгляду в контексті розумності його строку виключно судовими стадіями. Крім того, при дослідженні підстав подання заяв до Європейського Суду від громадян України підстава - порушення розумності строку розгляду є однією з «найпопулярніших».

Стандарт незалежності суддів визначений Конституцією України та процесуальним законодавством як один з основоположних засад судочинства. Слід наголосити, що у процесуальному законодавстві викладені нові підходи щодо ролі судді, експертів, фахівців та інших осіб, але аналіз законодавства свідчить про те, що в сфері здійснення правосуддя ще багато аспектів, які потребують удосконалення.

Гармонізація законодавства з урахуванням європейських стандартів здійснення правосуддя є актуальною областю дослідження, що дозволяє різним національним правовим системам оцінити їх потенціал на міжнародній арені, визначити актуальні форми та способи захисту. Кожна держава вільна у виборі форм та засобів щодо захисту прав та охоронюваних законом інтересів осіб, у тому числі й права на справедливий судовий розгляд. Тому європейські стандарти не тільки можуть, а й повинні бути розширені на національному рівні при удосконаленні законодавства, але з врахування національних особливостей.

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ПРАВОСУДДЯ

Паскар А.А.

*доцент кафедри процесуального права
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

Євроінтеграційні процеси України передбачають запровадження в усіх сферах життя європейських стандартів, в тому числі стандартів правосуддя. Доступ до правосуддя та право на справедливий судовий розгляд, будучи основними ознаками демократичного суспільства та правової держави передбачені та гарантовані ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція). Зокрема зазначається, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення².

Виходячи з цих положень, держави – учасниці на національному рівні повинні вжити всіх необхідних заходів спрямованих на забезпечення доступу осіб до судів та створення відповідних умов відправлення правосуддя. Ефективність судового захисту порушених

¹ Кенг проти Федеративної Республіки Німеччини: Рішення Європейського суду з прав людини від 28 червня 1978 р. URL: http://eur.court.eu/uploads/ECHR_Konig_v_Germany_28_06_1978.doc

² Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text – п. 1 ст. 6. (дата звернення 6.10.2021)